

KADOC-

nieuwsbrief

2012/3

Een nieuwe wereld

Publicatie over architectuur en gemeenschap tijdens het interbellum

Hoe operationaliseerden uiteenlopende sociale en ideologische groepen tussen de twee wereldoorlogen de notie 'gemeenschap' in hun architectuurpraktijk en -theorie? Op welke manier probeerden ze de gemeenschap waartoe ze behoorden, vorm te geven zonder de overgeleverde kennis en gewoonten van die gemeenschap uit te wissen? Welke strategieën, vertogen en praktijken ontwikkelden ze om architectuur en moderniteit te verzoenen? Daarover kunt u lezen in de jongste KADOC-publicatie Making a New World: Architecture and Communities in Interwar Europe.

Onder de redactie van Rajesh Heynickx (Universiteit Antwerpen, Sint-Lucas Gent-Brussel) en Tom Avermaete (TU Delft) beschrijven zeventien architectuurhistorici en -theoretici uit binnen- en buitenland projecten en realisaties waarmee diverse sociale en ideologische groepen in het interbellum hun gemeenschapsdroom wilden vormgeven.

Het boek is een uitloper van het colloquium 'Making a New World: Reforming and Designing Modern Communities in Interwar Europe' (2006), een initiatief van de internationale FWO-Onderzoeksgemeenschap 'Cultural Identities, World Views and Architecture in Western Europe 1815-1940', gecoördineerd door KADOC. Het is door Universitaire Pers Leuven uitgegeven in de reeks KADOC Artes. In bijgevoegde folder vindt u de inhoudstafel en de bestelmogelijkheden. U kunt het ook via onze website bestellen en vindt het in de betere boekhandel.

Inhoud / 2 Een nieuwe wereld. Publicatie over architectuur en gemeenschap tijdens het interbellum / 4 Comme des sœurs. Mode ;-) religie / 9 Geborgen geheugen. Op weg naar een duurzame zorg voor schoolarchieven / 15 Drie jaar zorg voor protestants-evangelisch erfgoed. Balans en vooruitblik / 22 Dienstverlening van KADOC doorgelicht

Cover: detail van de kledij van een annunciate.
[© Marc Demeyer]

Blz. 3: illustraties uit Making a New World:
boven: Klein Rusland in Zelzate, een project van Huib Hoste, 1921;
onder: het nieuwe station van Cockfosters (Londen), ca. 1933.

Comme des sœurs

Mode ;-) religie

Roeland Hermans

Een rariteit. Dat is de kledij van zusters en paters geworden. Habijten en 'kappen' zijn zo goed als volledig uit het straatbeeld verdwenen. Niet alleen zijn er vandaag minder religieuzen, ze zijn ook minder herkenbaar. Zeven modestudenten van de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten van Lier lieten zich inspireren door de historische religieuze kledij die op KADOC wordt bewaard. Ze ontdekten vele lagen, vaste patronen, eenvoudige materialen en - tegen hun verwachtingen in - ook kleur.

De ontwerpen van de studenten vertrekken vaak van een contrast: de tegenstelling tussen hun eigen leefwereld en die van het klooster, maar ook de vermeende spanningen in het leven van religieuzen. Zo getuigen de collecties van kritische zin, maar ook van speelse humor. De studenten ontwierpen geen nieuwe religieuze kledij. Hun collecties zijn het resultaat van een fantasierijke interpretatie van het religieuze erfgoed. Het zijn zeven hedendaagse, persoonlijke verhalen.

De tentoonstelling 'Comme des sœurs. Mode ;-) religie' toont 28 silhouetten naast een selectie uit de historische habijtencollectie van KADOC. Ze loopt tot 25 augustus in de KADOC-kapel. Alle info vindt u op onze website. Op de volgende bladzijden geeft fotografe Dagmar Blommaert een voorsmaakje.

Marilou Stevens

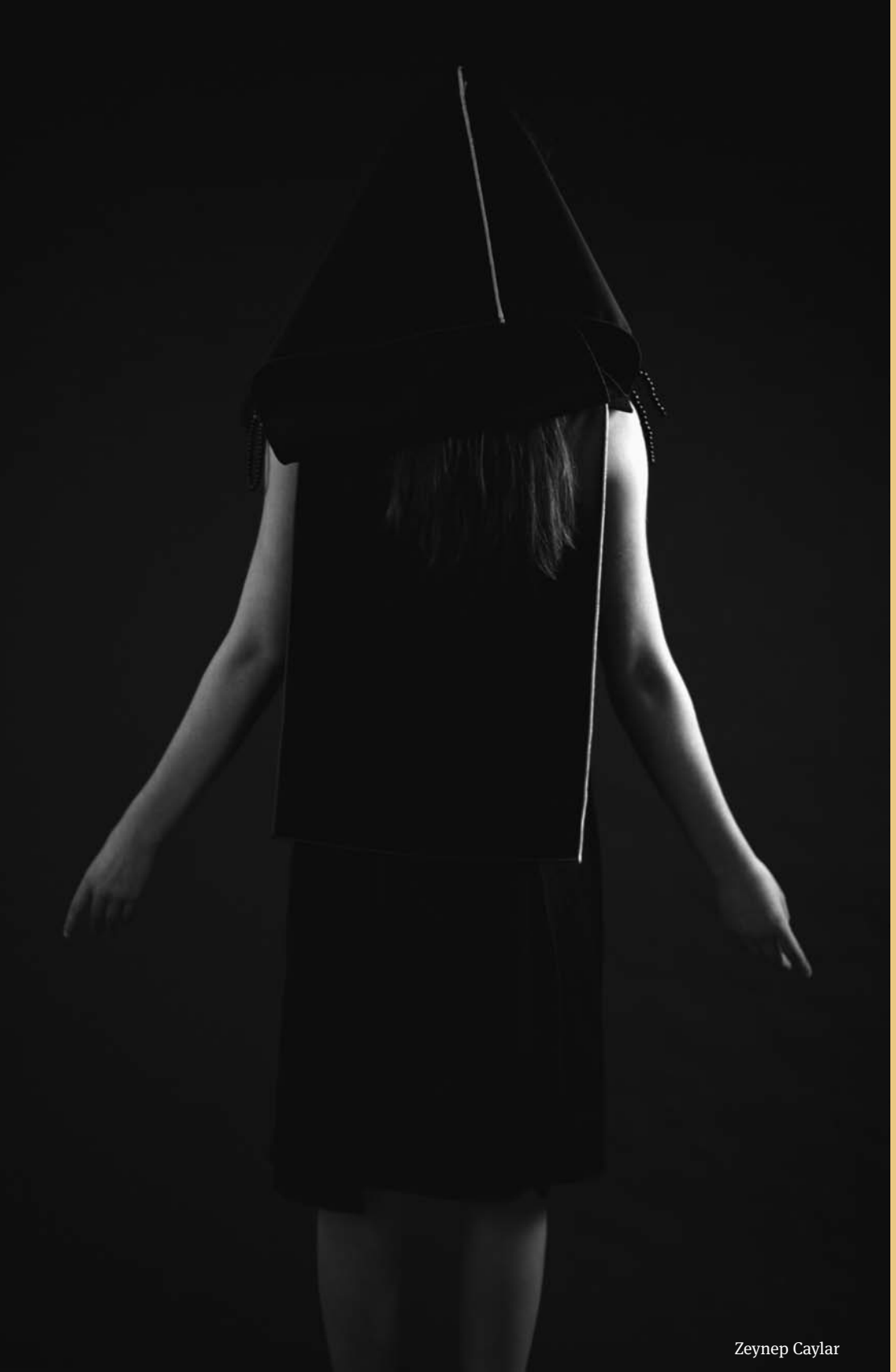
Vera Broeckx

Paula Cornelissens

Karin Maas

Zeynep Caylar

Geborgen geheugen

Op weg naar een duurzame zorg voor schoolarchieven

Joris Colla

De katholieke scholen in Vlaanderen bewaren een schat aan archivalisch erfgoed. Om een beter zicht te krijgen op die schoolarchieven en het beheer ervan, organiseerde het Diocesaan Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (DSKO) van het bisdom Antwerpen in 2008-2011 in samenwerking met KADOC de *Archiefenquête schoolarchieven bisdom Antwerpen*. Onlangs werd de analyse van de verzamelde informatie afgerond. We presenteren hier graag de belangrijkste resultaten en aanbevelingen voor de toekomst.

Schoolarchieven: Als erfgoed- en onderzoekscentrum bouwde KADOC de afgelopen decennia een ruime expertise op inzake het erfgoed en de geschiedenis van het katholiek onderwijs in Vlaanderen/België. Zo publiceerde het centrum verscheidene historische studies over onderwijs-verstreckende religieuze instituten. Recentelijk werd een onderzoeksrapport over de geschiedenis van het katholiek onderwijs in de Limburgse mijnstreek gerealiseerd. KADOC bewaart de centrale bronnenreeksen (archieven, congresverslagen, jaarboeken) van de overkoepelende structuren van het katholiek onderwijs (de 'Guimardstraat'), de persoonsarchieven van sleutelfiguren in die structuren en van beleidsmakers en archieven van onderwijsverstreckende orden en congregaties. De collectie van de

KADOC-erfgoedbibliotheek omvat onder meer talrijke schooltijdschriften, palmares en monografieën over specifieke instellingen.

*Kostschool van het
H. Graf in Turnhout,
ca. 1900.
[KADOC, postkaart]*

Het bewaren van schoolarchieven is daarentegen geen kernopdracht van KADOC. Het centrum is zich niettemin sterk bewust van het belang van het archivalisch erfgoed dat in de talrijke katholieke scholen in Vlaanderen aanwezig is. Het schoolarchief vormt namelijk het 'collectief geheugen' van een onderwijsinstelling. Als het voldoende geordend en ontsloten is, kan het onderzoeksmatig en publieksgericht worden gevaloriseerd.

Schoolarchieven vormen vanzelfsprekend een waardevolle bron voor historisch onderzoek. Ze zijn onontbeerlijk om de geschiedenis van specifieke onderwijsinstellingen en de ermee verbonden (geloofs)gemeenschappen te schrijven. Verder bevatten ze essentiële informatie om, via casusanalyses, de bredere geschiedenis van onderwijs, opvoeding en schoolleven inzichtelijk te maken. Ten slotte zijn ze eveneens erg nuttig voor biografisch, genealogisch en prosopografisch onderzoek. Behalve onderzoeksmatig, kunnen schoolarchieven ook via publieksgerichte erfgoedprojecten worden gevaloriseerd. Erfgoededucatieve projecten, die een steeds prominere rol spelen in het onderwijs, nemen daarin een belangrijke plaats in.

Archiefenquête schoolarchieven bisdom Antwerpen

Ondanks de grote waarde van schoolarchieven bestaat er geen register van het door de Vlaamse onderwijsinstellingen bewaarde archivalische erfgoed. Om een beter zicht te krijgen op de door scholen bewaarde archieven en het beheer daarvan, sloegen het DSKO van het bisdom Antwerpen, KADOC en het toenmalige Forum Kerkelijke Archieven Vlaanderen (FoKAV, thans ingedaald in KADOC) in 2007 de handen in elkaar om een eerste, bescheiden terreinverkenning uit te voeren. Er werd een werkgroep opgericht, die in 2008-2011 een archiefenquête organiseerde bij de 91 katholieke scholen voor gewoon secundair onderwijs in het bisdom Antwerpen.

Aangezien er geen vrijgestelde projectmedewerkers waren, werd voor de opvolging en ondersteuning van de gegevensverzameling een beroep gedaan op een door KADOC begeleid team van enthousiaste vrijwilligers. Met het oog op een goede registratie van de schoolarchieven, voerden zij onder meer een dertigtal plaatsbezoeken uit. Door hun inspanningen werd uiteindelijk een responsiegraad van ruim 80% bereikt, hetgeen de representativiteit van de enquêteresultaten beslist ten goede komt. De vrijwilligers zorgden, samen met KADOC-medewerkers, ook voor de verwerking van de antwoorden. De verzamelde informatie over schoolarchieven en archiefvormers werd ingevoerd in ODIS, de contextuele webdatabank voor intermediaire structuren. Zo werd het fundament gelegd van een encyclopedie en archiefgids van de Antwerpse katholieke secundaire scholen. In de toekomst kunnen die gegevens, in overleg met de betrokken instellingen, ter beschikking worden gesteld van het brede publiek via de online publiekscatalogi van ODIS en Archiefbank Vlaanderen.

*Schooltoneel in het Onze-Lieve-Vrouwecollege in Antwerpen, 1937.
[KADOC, KFA18293]*

Als laatste stap realiseerde KADOC een rapport waarin de resultaten van de enquête worden voorgesteld en geanalyseerd en een aantal beleidsgerichte aanbevelingen worden geformuleerd. De belangrijkste punten vatten we hier graag samen.

Archieven en archiefbeheer in de scholen Ruim 52 van de 73 respondenten (71%) bewaren een historisch schoolarchief, dat wil zeggen 'documenten die hun direct administratief nut al lang zijn verloren en die enkel omwille van hun waarde voor de geschiedenis van de school nog worden bijgehouden'. De omvang van het archief bedraagt gemiddeld 27 strekkende meter. Parallel met de oprichtingsdata van de scholen, dateren de oudste stukken meestal uit de negentiende (21%) of twintigste (76%) eeuw.

In minstens een kwart van de gevallen worden tevens delen van het historisch schoolarchief buiten de school bewaard, bijna steeds in het archief van het met de school verbonden religieus instituut. Verder zijn er in zeker 10 van de 52 scholen met een his-

torisch archief ooit archiefstukken verdwenen, door rampspoed of, vaker nog, door verhuizingen, verbouwingswerken en opruimacties.

In veel schoolarchieven bevinden zich ook archiefstukken die een andere archiefvormer hebben dan de school zelf, zoals de onderwijsverstrekkende orde of congregatie, met de school verbonden personen of verenigingen, de inrichtende macht of de scholengemeenschap. Jammer genoeg is dat materiaal vaak vermengd geraakt met het eigenlijke schoolarchief. Ook scholen die na een fusie of overname zijn opgegaan in een andere onderwijsinstelling, moeten als aparte archiefvormers worden beschouwd. Hoewel er achter de 73 respondenten (minstens) 78 'verdwenen' scholen schuilgaan, konden slechts van 15 van die instellingen de historische archieven geheel of gedeeltelijk worden gelokaliseerd. Een verdere prospectie op dat vlak is dan ook bijzonder urgent.

Wat het beheer van de schoolarchieven betreft, werden uiteenlopende resultaten opgetekend. Zo beschikt ruim 72% van de respondenten met een historisch archief over een aparte archiefruimte. 56% van de schoolarchieven is in meer of mindere mate geordend. Daarentegen heeft maar 43% van de scholen met een historisch archief een specifieke verantwoordelijke daarvoor en is nauwelijks 24% van de archieven zowel chronologisch als thematisch geordend. Verder beschikken slechts enkele scholen over een (volledige of gedeeltelijke) archiefinventaris. Het ontbreken daarvan werkt nochtans het verdwijnen van archiefstukken in de hand en bemoeilijkt de valorisatie van het erfgoed. Het is dan ook verwonderlijk dat in 55% van de scholen het historisch archief toch raadpleegbaar is, weliswaar enkel na afspraak.

De meest problematische vaststelling is dat het merendeel van de schoolarchieven op toevallige wijze ontstaan is, door de inzet van welbepaalde personen of bij een jubileum. Slechts acht scholen pakten/pakken de uitbouw van hun archief systematisch aan en nauwelijks zes instellingen beschikken over afspraken voor de overdracht van documenten waarvan de administratieve bewaartermijn verstreken is naar het historisch archief. Dat doet vrezen dat er in de loop der tijd al veel materiaal verloren is gegaan.

Plannen voor de toekomst Achter de bovenvermelde cijfers gaan grote verschillen tussen de respondenten schuil: sommige scholen hebben al een lange weg afgelegd inzake archiefbeheer, terwijl andere instellingen daar tot nu toe weinig of geen aandacht aan besteden. Ook zijn er veel scholen die, vaak met weinig middelen en dankzij de inzet van vrijwilligers, al waardevolle stappen hebben gezet, maar waar verdere inspanningen niettemin wenselijk zijn. Positief is dat 56% van de scholen met een historisch archief wil werken aan de verdere uitbouw daarvan. Nog eens 19% is dat eveneens van plan, mits men voldoende tijd en mankracht kan vinden. Opvallend is dat alle scholen kiezen voor een bewaring van hun archief in situ. KADOC onderschrijft die keuze en is van oordeel dat een bewaring van de schoolarchieven ter plaatse, gekoppeld aan een goede begeleiding en ondersteuning, de duurzaamste optie is.

De afgelopen jaren werden er in Vlaanderen al enkele interessante projecten rond het beheer van schoolarchieven opgezet, bijvoorbeeld in het Klein Seminarie in Roeselare, het Sint-Jozef-Klein-Seminarie in Sint-Niklaas of het Berthoutinstituut-Klein Seminarie in Mechelen. Permanente ondersteuning voor alle scholen die werk willen maken van archiefzorg, is echter tot op heden niet voorhanden. Er bestaat nochtans een reële vraag naar. Van de respondenten die hun schoolarchief verder willen uitbouwen, meent slechts 18% het alleen aan te kunnen. Bijna 60% vraagt expliciet om begelei-

COLLEGE

IN DE GROENE ZONE

ROUWMOER 7

2190 ESSEN

VOORBEREIDENDE AFDELING

5de en 6de leerjaar

MIDDELBARE AFDELING

Latijn - Grieks

Latijn - Wiskunde

Latijn - Wetenschappen

Verzorgde en christelijke opvoeding

Rustige sfeer voor studie - Familiale geest

DE BESTE VOORBEREIDING OP UNIVERSITAIRE STUDIE!

Rechtstreekse treinverbinding: ANTWERPEN-ESSEN (22 min.). Dagelijkse schoolbus vanuit WUUST-WEZEL en HEIDE

TOT UW DIENST: tel. 03/67.20.51

**INTERNAAT
EXTERNAAT**

ding. Zowel algemene ondersteuning als hulp bij specifieke kwesties - bijvoorbeeld de bewaring van fotografische collecties - zou meer dan welkom zijn.

*Promotieaffiche van het college van de redemptoristen in Essen.
[KADOC, KCB3432]*

Naar een structurele aanpak

De ondersteuning van lokale (vrijwillige) erfgoedzorgers vormt één van de krachtlijnen van de KADOC-werking. Op het vlak van de begeleiding van lokale organisaties bij hun archiefzorg heeft het centrum al een ruime expertise opgebouwd. Zo werd begin jaren 1980 gestart met de uitbouw van een werking inzake kerkelijke archieven. Momenteel kunnen parochies en religieuze instituten een beroep doen op twee archiefconsulenten. Wat de archieven van migrantenverenigingen betreft, realiseren KADOC en partners momenteel een *Stafkaart van het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen, 1830-1990*. Het nauw met KADOC samenwerkende Protestants-Evangelisch Archief- en Documentatiecentrum (Evadoc) bekommert zich dan weer om de archieven van de protestants-evangelische kerken.

Nu en dan deden ook katholieke scholen in het verleden al een beroep op KADOC voor hulp bij het beheer van hun archief. Ad hoc werd hun de nodige ondersteuning geboden. Een structurele werking op het vlak van de schoolarchieven van het katholiek onderwijs kon echter, bij gebrek aan middelen, nog niet worden ontwikkeld. De uitbouw van een 'consulentschap' voor schoolarchieven, met één of meerdere vrijgestelde medewerkers, is nochtans de beste manier om te voorzien in een structurele ondersteuning van het archiefbeheer in de Vlaamse katholieke scholen. KADOC heeft deze piste dan ook opgenomen in zijn beleidsplan 2013-2017, dat recentelijk ter evaluatie werd overgemaakt aan de Vlaamse overheid.

*Handelsklas van de school
van de ursulinen in Lier,
jaren 1930.
[KADOC, postkaart]*

Mocht de uitbouw van een consulentenschap voor de schoolarchieven van het katholieke net realiteit worden, dan wachten de consulent(en) diverse taken. Essentieel is de basisregistratie van de talrijke schoolarchieven. Verder zal voorzien worden in begeleiding en ondersteuning van scholen bij het beheer van hun archief. Het organiseren van vormingsmomenten voor schoolarchivarissen en de uitgave van publicaties over schoolarchiefzorg staan eveneens hoog op de agenda. Het promoten en ondersteunen van een optimale valorisatie van de schoolarchieven, bijvoorbeeld via erfgoededucatieve projecten, zal ten slotte ook een belangrijk aandachtspunt vormen. Dat alles dient gepaard te gaan met een continue aandacht voor sensibilisering en responsabilisering. Zo kan een hechte cultureel-erfgoedgemeenschap rond de schoolarchieven van het katholiek onderwijs worden uitgebouwd. Een prominente plaats daarin is natuurlijk weggelegd voor het onderwijsveld. Enkel de scholen zelf kunnen uiteindelijk de beslissing nemen om van archiefzorg een duidelijke beleidsoptie te maken en de eventuele inspanningen die al gedaan werden, structureel te verankeren. Ook voor de coördinerende organen van het katholiek onderwijs is een sleutelrol weggelegd, bijvoorbeeld inzake interne bewustmaking. Verder zal het consulentenschap nauwe relaties aanknopen met andere erfgoedactoren, in het bijzonder op lokaal vlak. Een laatste belangrijke speler is ten slotte de Vlaamse overheid, die de zorg voor schoolarchieven de nodige aandacht moet willen geven in haar beleid en bereid moet worden gevonden om voldoende middelen uit te trekken om een duurzame toekomst voor dat waardevolle erfgoed te garanderen.

Het integrale onderzoeksrapport *Schoolarchieven in het bisdom Antwerpen. Terreinverkenning, analyse en probleemstelling* kan geraadpleegd worden via de KADOC-website.

Drie jaar zorg voor protestants-evangelisch erfgoed

Balans en vooruitblik

Aaldert Prins

Sinds 2009 werkt KADOC nauw samen met vzw Evadoc om het protestants-evangelisch erfgoed in Vlaanderen te vrijwaren. Evadoc werd datzelfde jaar opgericht door de Evangelische Theologische Faculteit (Leuven) en de Federale Synode van Protestantse en Evangelische Kerken in België als archief- en documentatiecentrum voor het protestants-evangelisch erfgoed. De oprichting van Evadoc werd enerzijds ingegeven door nood aan een professionele erfgoedwerking voor die geloofsgemeenschap en anderzijds omdat die gemeenschap een eigen organisatie sterk op prijs stelt. De partners KADOC en Evadoc zien in de samenwerking een win-winsituatie, wat leidde tot de ondertekening van een samenwerkingsprotocol. KADOC is voor Evadoc een aantrekkelijke partner om zijn doelstelling te realiseren van een alomvattende en geïntegreerde erfgoedwerking. Zo heeft KADOC een jarenlange expertise op het vlak van de bewaring en het toegankelijk maken van religieus erfgoed. Bovendien kan Evadoc gebruik maken van de infrastructuur van KADOC, waardoor het niet zelf een magazijn moet bouwen om de archieven en publicaties in optimale omstandigheden te bewaren. Omgekeerd is Evadoc voor KADOC een aantrekkelijke partner vanwege de gedegen kennis van en de intensieve contacten met de protestants-evangelische erfgoedgemeenschappen. Sinds 2003 heeft KADOC immers zijn werkveld verruimd tot het hele spectrum van het religieus erfgoed dat Vlaanderen herbergt.

Het samenwerkingsprotocol resulteerde in een bescheiden subsidie van het Vlaamse ministerie van Cultuur. Daardoor kon KADOC per 1 september 2009 een deeltijds medewerker in dienst nemen. In de *KADOC-nieuwsbrief* 2010/3 kon voor het eerst kennis worden gemaakt met dat erfgoed en werden de eerste resultaten gepresenteerd van de samenwerking. Dat Evadoc in een grote behoefte voorziet, blijkt uit de balans van een kleine drie jaar activiteit. Tegelijkertijd wordt ook vooruitgeblikt naar wat het in de volgende beleids-periode 2013-2017 wil realiseren.

Atlas van protestants-evangelisch Vlaanderen

De protestants-evangelische wereld is een bonte lap-pendeken. Er bestond nog geen centrale databank die gegevens van die kerken, organisaties en sleutelfiguren en hun erfgoed centraliseerde. Om een gedegen erfgoedwerking aan te bieden, is die echter onontbeerlijk. Vandaar was één van de eerste werkzaamheden de uitbouw van een atlas van de protestants-evangelische erfgoedsector in de contextuele databank ODIS. Inmiddels zijn al zo'n achthonderd steekkaarten aangemaakt. De informatie werd verzameld van de websites van de betrokken kerken, organisaties en personen, uit diverse publicaties van protestants-evangelische signatuur en door veldwerk. Dat laatste is onontbeerlijk om met name het snel groeiende aantal migrantenkerken en -organisaties in kaart te brengen. Sinds 2011 beschikt Evadoc over een vrijwilliger die relevante data uit diverse bronnen invoert. Het is de ambitie om de volgende vijf jaar te komen tot een vrijwel compleet overzicht van het protestants-evangelische middenveld.

Aanwinsten

In de afgelopen drie jaar werden organisatie-, kerk- en persoonsarchieven verworven. De samenwerking met KADOC bleek een belangrijke troef voor Evadoc in de contacten met de erfgoedgemeenschappen. De voornaamste verworven archieven zijn inmiddels ontsloten en de inventarissen kunnen via LIAS worden geconsulteerd. Het gaat om de archieven van Wycliffe-België, Operatie Mobilisatie België, het Vlaams Bijbelgenootschap, Joni & Friends Europe en de Belgische Evangelische Zending. Een aantal kleinere organisatie- en persoonsarchieven wachten nog op ontsluiting.

Het archief van Wycliffe-België bevat materiaal van de Belgische tak van die internationale organisatie die zich sinds 1942 toelegt op taalkundig zendings- en ontwikkelingswerk. Het archief van Operatie Mobilisatie België heeft twee grote onderdelen. Het ene deel betreft de centrale rol die de eigen garage in Zaventem lange tijd speelde in de wereldwijde mobiliteit van de organisatie. Het andere deel bevat stukken over de activiteiten die de organisatie in België zelf ontplooipte om het christelijk geloof uit te dragen naar alle geledingen van de maatschappij.

Het Vlaams Bijbelgenootschap ontstond in de jaren 1980 toen het in 1946 opgerichte Belgisch Bijbelgenootschap werd gesplitst in een Vlaamse en een Franstalige werking. Het archief bevat stukken die een inzicht geven in de totstandkoming van de in 2004 gepubliceerde Nieuwe Bijbelvertaling. Die hedendaagse interconfessionele vertaling vloeide voort uit een samenwerking van protestantse en katholieke Bijbelgenootschappen uit Vlaanderen en Nederland.

De Amerikaanse Joni Eareckson, die sinds haar negentiende door een duikongeluk vanaf haar nek verlamd is, richtte in 1979 een organisatie op die zich richt op de mindervaliden. Enerzijds worden kerken geattendeerd op de noden van die bevolkingsgroep en

God loveth a cheerful giver

*Dieu aime celui qui donne avec joie
God heeft den blijmoedigen gever lief*

BELGIAN GOSPEL MISSION

LA MISSION EVANGELIQUE BELGE

DE BELGISCHE EVANGELISCHE ZENDING

*Spaarbusje (nog niet
geplooid) van de Belgische
Evangelische Zending.*

hoe ze daaraan tegemoet kunnen komen, anderzijds worden in het Westen rolstoelen en andere hulpmiddelen ingezameld om in ontwikkelingslanden herverdeeld te worden. Kort na het verdwijnen van het IJzeren Gordijn opende de organisatie in Brussel een kantoor om de Europese tak van het werk uit te bouwen. In 2000 werd dat weer gesloten om de werking vanuit het Amerikaanse hoofdkwartier voort te zetten. Het archief van de vzw Joni & Friends Europe werd tijdelijk opgeslagen bij Operatie Mobilisatie België, tot het in 2010 definitief bij Evadoc kon worden ondergebracht.

De inventaris van het archief van de Belgische Evangelische Zending werd op 5 mei gepresenteerd tijdens een Heverlee-conferentie van de Evangelische Theologische Faculteit. De in 1918 opgerichte organisatie heeft in haar bijna honderdjarig bestaan op tientallen plaatsen in Vlaanderen, Brussel en Wallonië protestants-evangelische kerken gesticht. Een deelarchief betreft de British and Allied Soldiers Evangelistic Campaign. Die werd in 1915 door het Amerikaanse echtpaar Ralph en Edith Norton opgericht. Zij hadden aanvankelijk de bedoeling samen met de YMCA in Britse en Franse legerkampen geestelijke bijstand te verlenen aan de soldaten. Door een samenloop van omstandigheden bleek dat uiteindelijk niet mogelijk en richtte het echtpaar zich op de tientallen Belgische soldaten met verlof die door de Londense straten zwierven. Uiteindelijk hielden ze met zo'n 15.000 Belgische soldaten contact en werd tot tweemaal toe aan elke Belgische soldaat een kerstpakket bezorgd. De overhandiging aan een deel van de vijfde divisie werd door het Belgisch leger op film vastgelegd. Die nitraatfilm bevond zich in het archief en was in zeer slechte staat. Hij werd in bewaring gegeven bij Cinematek, die erin slaagde nog drie minuten bruikbare beelden te recupereren. Daarnaast zijn er een paar honderd brieven, tientallen foto's en enkele preken van leken-soldaten bewaard gebleven. Het persoonlijk archief van de Nortons is ook uit etnografisch oogpunt interessant omdat het enkele fotoalbums bevat van hun rondreis door de Stille Zuidzeegebied en Australië in 1913.

Naast archieven is er ook een groeiende verzameling bibliotheekmateriaal. Die bestaat zowel uit klassiek gedrukt materiaal als uit digitale publicaties. Een belangrijke bron voor het protestantisme in het naoorlogse Vlaanderen is het in 1945 opgerichte tijdschrift *De Kruisbanier*, dat de gelijknamige organisatie aan Evadoc heeft toevertrouwd. Over dat tijdschrift heeft Jacob Soete in 2011 een masterthesis geschreven. Verder vinden ook een groeiend aantal nieuwsbrieven van kerken, organisaties en personen en zogenaamde grijze literatuur via de klassieke of elektronische weg hun plaats in de Evadoc-collectie binnen de KADOC-erfgoedbibliotheek.

Sensibilisering en publiekswerking Een belangrijke taak van Evadoc is sensibilisatie. Zo stimuleert het de leden van de protestants-evangelische erfgoedgemeenschappen om de waardering voor en kennis van hun erfgoed door te geven aan volgende generaties. Bovendien draagt de erfgoedparticipatie bij aan de identiteitsvorming binnen de erfgoedgemeenschappen. Lang niet iedereen is bijvoorbeeld op de hoogte van de ontwikkelingen die de eigen gemeenschap door de jaren heen heeft doorgemaakt. Verder is het opzetten en bijhouden van archief in die erfgoedgemeenschappen weinig prioritair en ontbreekt vaak de deskundigheid. Door bezoeken ter plaatse worden de plaatselijke verantwoordelijken daarop gewezen, wat doorgaans resulteert in enthousiasme en openheid om zich de basisvaardigheden van archiefordening en -bewaring eigen te maken. Daarvoor zijn inmiddels verschillende vormingsmomenten ingericht. Dit najaar zal ook een brochure worden verspreid die deze materie op een praktische wijze bespreekt.

Colportage van tijdschriften en boeken door leden van de Belgische Evangelische Zending in Antwerpen, jaren 1920.

Om de werking te communiceren naar de achterban en het brede publiek kennis te laten maken met de rijkgeschakeerde en multiculturele wereld van het protestants-evangelisch erfgoed, wordt gebruik gemaakt van diverse vormen van publiekswerking. De Facebookpagina werd in mei 2011 aangemaakt om tussen het verschijnen van de elektronische nieuwsbrieven in, erfgoedgerelateerd nieuws te communiceren en kent momenteel zo'n 300 unieke bezoekers per maand. De website is al een jaartje langer operationeel en bereikt nog iets meer bezoekers. In de maanden dat de elektronische nieuwsbrief verschijnt, trekt de website nog meer bezoekers. Via die nieuwsbrieven wordt de achterban op de hoogte gehouden van recente aanwinsten en activiteiten en worden mensen voorgesteld die als vrijwilliger voor Evadoc werken of in het Comité van Aanbeveling zetelen.

Behalve via digitale media, werd het protestants-evangelisch erfgoed ook onder de aandacht gebracht via studiedagen en tentoonstellingen. De studiedagen worden doorgevoerd in samenwerking met de Evangelische Theologische Faculteit georganiseerd, waardoor het erfgoed in een bredere context aan bod komt. De eerste tentoonstelling waaraan Evadoc zijn medewerking verleende, was 'De Ziel van Holland' van Thomas Coomans, die in de zomer van 2011 te zien was in de pandgangen van KADOC. In die fototentoonstelling bracht de fotograaf treffend de relatie tussen landschap en religieuze beleving in Nederland in beeld. Momenteel werkt Evadoc mee aan de tentoonstelling 'Gott mit Uns', die tot einde 2012 in het IJzertorenmuseum in Diksmuide loopt. Materiaal uit het eerder aangehaalde deelarchief van de British and Allied Soldiers Evangelistic Campaign is er geïntegreerd in een tentoonstelling die de manier belicht waarop religie in oorlogstijd werd beleefd en gebruikt.

Tot slot is er ook een folder ontwikkeld die de opdrachten van Evadoc - advies, vorming, verwerving, ontsluiting en publiekswerking - helder presenteert en ook de relatie met KADOC verduidelijkt.

Nationale en internationale contacten

Omdat Evadoc openstaat voor een zeer brede samenwerking met verwante confessionele levensbeschouwingen, andere

erfgoedorganisaties en onderzoeksinstituten in binnen- en buitenland, zijn de afgelopen jaren heel wat goede contacten opgebouwd. Behalve met KADOC heeft Evadoc in het Vlaamse erfgoedveld een goede relatie ontwikkeld met ODIS, de contextuele databank over de geschiedenis van het Vlaamse middenveld, Archiefbank Vlaanderen, de online databank over private archieven, FARO, het Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed en CRKC, het expertisecentrum voor religieus erfgoed.

Migrantenkerk in Antwerpen, aangesloten bij het Verbond van Vlaamse Pinkstergemeenten, 2012.

Op internationaal vlak wordt er samengewerkt en informatie uitgewisseld met organisaties die zich bezighouden met het protestants-evangelisch erfgoed, met name in Nederland, de Verenigde Staten en Duitsland. Die contacten zijn van belang gezien de rol die protestanten uit die landen in Vlaanderen, in zijn Belgische en internationale context, hebben gespeeld. De voorzitter van het Nederlandse Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) zetelt in het Comité van Aanbeveling van Evadoc. Sinds 2012 neemt Evadoc deel aan de vergaderingen van de Nederlandse Commissie ter registratie van kerkelijke en semi-kerkelijke Protestantse Archieven, die in het verleden ook al contacten onderhield met de archivaris van de Verenigde Protestantse Kerk van België. In de Verenigde Staten is inmiddels een hartelijke relatie opgebouwd met de Billy Graham Center Archives. Dat is een van de voornaamste archiefinstellingen voor de geschiedenis van het Amerikaanse protestantse middenveld. Vanuit de Verenigde Staten zijn door de jaren heen al wat (protestants-evangelische) initiatieven in Vlaanderen en Brussel ontplooid en ook heel wat Amerikanen zijn voor korte of langere tijd hier werkzaam geweest. Omgekeerd is in de negentiende eeuw minstens één protestants-evangelische geloofsgemeenschap wegens het voor hen negatieve geloofsklimaat in België naar de Verenigde Staten geëmigreerd.

Vanuit Duitsland zijn ook al enkele vragen gekomen om gebruik te maken van de expertise die Evadoc in huis heeft met betrekking tot dat erfgoed. Vandaar dat er ook in dat land contacten zijn uitgebouwd met het Verband kirchlicher Archive in der Arbeitsgemeinschaft der Archive und Bibliotheken in der evangelischen Kirche.

Vooruitblik Er is dus op korte termijn al veel gerealiseerd. Evadoc en KADOC willen in de komende beleidsperiode op dat elan doorgaan. Behalve het voortzetten en uitbouwen van de bestaande activiteiten, zal er speciaal aandacht worden gegeven aan de snel groeiende en veranderende migrantenkerken. Over het algemeen worden migranten vaak geïdentificeerd met de islam. Weinigen beseffen dat ze ook andere religies of levensbeschouwingen belijden. Voor een belangrijk deel van de migranten is dat het christelijk geloof. Toch vinden we hen weinig terug in de bestaande Vlaamse katholieke, orthodoxe, anglicaanse parochies of protestants-evangelische kerken. Dat is te verklaren door de sterke behoefte bij de migranten aan kerkgemeenschappen met vieringen volgens de eigen riten, tradities en spiritualiteit. Dat resulteerde in een explosieve groei van migrantenkerken of -parochies. Uit onderzoek blijkt dat die bijdragen aan de sociale cohesie door sociale, interculturele en interreligieuze activiteiten te organiseren voor een breed deel van de bevolking. Zij hebben in korte tijd een heel eigen plaats in het Vlaamse middenveld verworven. Die erfgoedgemeenschappen in kaart brengen, is geen eenvoudige aangelegenheid. Het gebeurt niet zelden dat de migrantenkerken op relatief korte tijd verschillende keren verhuizen. Vaak beginnen ze in goedkope huurpanden. Zodra de financiën het toelaten, verhuizen ze dan naar een beter gesitueerde locatie. Ook de internetsites zijn lang niet altijd stabiel. Ze verdwijnen vaak even plots als ze opgedoken zijn. Een ander kenmerk is dat ze zich lang niet altijd aansluiten bij bestaande Vlaamse of Belgische kerkverbanden. Ze behouden daarentegen wel de banden met de moederkerk in bijvoorbeeld Brazilië, Nigeria of Ghana. Het is de bedoeling om in de komende beleidsperiode actief contact te zoeken met die geloofsgemeenschappen en hen op te nemen in de ODIS-databank. Bovendien zullen die erfgoedgemeenschappen gesensibiliseerd worden om, voor zover ze dat al niet doen, een archief bij te houden. Door de gecombineerde expertise van Evadoc en KADOC kan hun desgewenst ook het nodige advies worden geboden om dat op een heldere en verantwoorde manier aan te pakken.

Momenteel beperkt de dienstverlening van Evadoc zich grotendeels tot de erfgoedgemeenschappen die ressorteren onder de Federale Synode. Van meet af aan is het evenwel de bedoeling van Evadoc geweest om zijn werking en expertise zo breed mogelijk aan te bieden. In dat kader zijn de eerste contacten gelegd met de Verenigde Protestantse Kerk van België en de anglicaanse kerk. Voor die laatste is de samenwerking tussen KADOC en Evadoc interessant omdat die denominatie affiniteit heeft met zowel de rooms-katholieke als de protestants-evangelische geloofsgemeenschap. Het is de verwachting dat die contacten zich de komende jaren verder zullen ontwikkelen en intensifiëren.

Ook op het vlak van de publiekswerking zijn de nodige ontwikkelingen te verwachten. Zo moet de Evadoc-website uitgroeien tot het portaal van het protestants-evangelische erfgoed in Vlaanderen in zijn Belgische en internationale context. Dat betekent dat op de site het aantal links gevoelig wordt uitgebreid. Die verwijzen onder meer naar de contactgegevens van de erfgoedgemeenschappen en sites met nuttige informatie voor de lokale erfgoedwerking. Verder staat voor 2015 een tentoonstelling gepland rond het protestants-evangelisch erfgoed en is het de bedoeling in 2016 een publieksproject in te richten rond het immateriële erfgoed.

Om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen dat voor velen niet zo bekende terrein, kunt u natuurlijk terecht bij de kanalen van Evadoc, zoals de digitale nieuwsbrief en de Facebookpagina. Maar ook via deze nieuwsbrief en de andere media die KADOC hanteert, zal geregeld nieuws te vinden zijn over het protestants-evangelisch erfgoed.

Dienstverlening van KADOC doorgelicht

Patricia Quaghebeur

Vorig jaar peilde KADOC onder zijn lezers naar de tevredenheid over de dienstverlening van het centrum. Alle lezers die sinds 2008 een bezoek aan de leeszaal brachten of ‘virtueel’ documentatie raadpleegden uit de KADOC-collectie ontvingen via e-mail of per post een vragenlijst. De enquête was gebaseerd op de vragenlijst van de Kwaliteitsmonitor Dienstverlening Archieven, die in 2000 door Nederlandse archiefinstellingen werd ontwikkeld. Sinds 2005 nemen ook Belgische archiefinstellingen deel aan de kwaliteitsmonitor. KADOC ontving 247 volledige antwoorden die in aanmerking kwamen voor verwerking.

Hoge waardering voor dienstverlening in de leeszaal

In het algemeen ligt de waardering voor de KADOC-dienstverlening heel hoog. Vooral de medewerkers van de leeszaal kregen een zeer hoge score voor hun inhoudelijke dienstverlening, klantvriendelijkheid en de snelle levertijd van de aangevraagde documentatie. Meer dan 80% van de respondenten beoordeelde dat als zeer goed tot uitstekend. De leeszaal wordt duidelijk ervaren als een aangename en goed toegankelijke plek om te werken. Ook de openingsuren beantwoorden ruim aan de verwachtingen. Op de expliciete vraag naar een avondopening of het behoud van de zaterdagopening antwoordde 47% van de respondenten positief,

maar zij hadden geen voorkeur voor één van beide. Daarom werd beslist om voorlopig vast te houden aan de zaterdagopening, mits tijdige reservatie, zodat de gewenste documentatie vooraf kan worden klaargelegd in de leeszaal. De doorsnee lezer heeft het wel moeilijk met de zoekprocedure voor het raadplegen van archief en de strikte reprofaciliteiten. Maar mits wat extra toelichting bij het erfgoedkarakter van onze collecties tonen de gebruikers daarvoor wel begrip. Het is belangrijk dat KADOC op zijn website dat erfgoedkarakter benadrukt en nog helderder communiceert over de gevolgen daarvan voor de raadplegings-, repro- en ontlenningsvoorwaarden.

Uitdaging voor de toekomst: de virtuele leeszaal

De meeste lezers, ook de studenten, nemen voor hun bezoek aan de leeszaal eerst contact op via e-mail. In 2011 werden door de afdeling Publieke Diensten 682 informatie- en repro vragen beantwoord. Het wegwijs maken van potentiële lezers in de collecties, het toelichten van de raadplegings- en reprovoorwaarden, het doorverwijzen naar concrete stukken en beperkt opzoekingswerk van data in de archieven via e-mail maakten de laatste jaren ruim de helft van de dienstverlening uit. 60% van de respondenten van de enquête evalueerde die 'virtuele' dienstverlening als zeer goed tot uitstekend.

Over de vormgeving van de website en vooral het zoeken in de online databanken waren de meningen verdeeld. De 'restyling' van de KADOC-website is ondertussen, naar analogie met de website van de KU Leuven, opgestart, maar voor de toegang tot de collecties is KADOC aangewezen op bestaande systemen als Libis, Limo, Lias en Odis. De gebruikers vinden het niet evident dat ze voor diverse erfgoedtypes telkens in andere zoekomgevingen hun weg moeten vinden. Limo en Lias bieden als *google-alike* systemen daar een antwoord op, maar moeten nog beter ingeburgerd geraken. Via heldere linken, zoekstrategieën en FAQ's op de website zal de drempel voor het online zoeken in de KADOC-erfgoedcollecties worden verlaagd. Informatiebemiddeling door medewerkers die de collecties door en door kennen, blijft evenwel onvervangbaar.

De gebruikers zijn zeer tevreden over de *scanning on demand service* van KADOC. In 2011 werden 5.230 kopieën van statisch (beeld)materiaal en ca. 5 u kopieën van bewegend beeldmateriaal afgeleverd aan gebruikers. Momenteel slaagt de ploeg leeszaalmedewerkers erin hoogwaardige digitale kopieën van beeld- en/of geluidsmateriaal binnen de week af te werken. Die worden aangeleverd via een link naar de KADOC-server. Er wordt onderzocht of de service kan worden uitgebreid. Het idee is om meer systematisch integrale archiefdossiers en beeldmateriaal op een digitale manier aan de lezers ter beschikking te stellen, mits een financiële vergoeding.

Alle spelers in het erfgoedlandschap zijn er zich ondertussen van bewust dat de verwachtingen van de gebruikers inzake virtuele raadpleging zeer hoog liggen. De vraag naar online te raadplegen bronnen (beeldmateriaal, weekbladen, verslagen, volledige archiefdossiers) én databanken (bijv. verkiezingsuitslagen, data i.v.m. kerkpraktijk of de evolutie van de seculiere clerus en religieuzen) klonk sterk door in de lezersenquête. Via zijn digitaal depot biedt KADOC al een deel van zijn beeldcollecties online aan, evenals een selectie gedigitaliseerde tijdschriften en e-publicaties. Met extra middelen en personeelsinzet zou de beeldcollectie versneld gedigitaliseerd kunnen worden, evenals vaak geraadpleegde onderdelen van archieffondsen.

De uitdaging voor de volgende jaren ligt duidelijk op het vlak van de virtuele dienstverlening. Een heldere website, gebruiksvriendelijke online toegangen tot de erfgoedcollectie, snelle procedures met respect voor het erfgoedkarakter van de stukken, een vlotte *scanning on demand service* en een substantiële uitbreiding van de online te raadplegen collecties vormen belangrijke actiepunten in het beleidsplan dat KADOC indiende voor de periode 2013-2017. Daarmee hopen we in de toekomst even goed en zelfs nog beter te scoren bij zowel de Vlaamse als internationale erfgoedgebruikers.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Werkten mee aan dit nummer / Lieve Claes / Joris Colla / Jan De Maeyer / Roeland Hermans / Aaldert Prins / Patricia Quaghebeur / Luc Vints / *Vormgeving* / Alexis Vermeylen / *Druk* / Peeters, Herent / *Versijnt tweemaandelijks* / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden / *Kantoor van afgifte* / 3000 Leuven 1 / *Verantwoordelijke uitgever* / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo)

KADOC / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / *Adres* / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven / *Telefoon* / +32 (0) 16 32 35 00 / *Fax* / +32 (0) 16 32 35 01 / *E-mail* / postmaster@kadoc.kuleuven.be / *Internet* / <http://kadoc.kuleuven.be> / *Giften voor KADOC* / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 734-0194177-89 van de KU Leuven met vermelding '400/0000/53084 gift KADOC'. Vanaf 40 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.

Uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee blijft ook erg welkom. Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden. U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer 734-0194177-89 van de KU Leuven met vermelding van de gestructureerde mededeling +++400/0000/49448+++. Daarvoor wordt vanaf 40 euro een fiscaal attest bezorgd.